

3 marca 2021r.

Prof. Hana Cervinkova
Department of Anthropology
Maynooth University, Ireland

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Beaty Telatyńskiej
pt.: *Możliwości i przeszkody w kształceniu zawodowym osób ze specyficznymi trudnościami
w uczeniu się. Uczeń z dysleksją w technikum*
przygotowanej pod kierunkiem
prof. dr hab. Marii Czerepaniak-Walczak

Recenzowana rozprawa doktorska ma na celu „zbadania możliwości i przeszkód w kształceniu ucznia z dysleksją w technikum o profilu budowlanym.” (s. 3) Badania empiryczne obejmują analizę doświadczeń czterech uczniów z dysleksją uczestniczących do technikum w dużym mieście w Polsce. Motywacją do podjęcia badań były doświadczenia kandydatki jako nauczycielki języka polskiego w szkole o tym charakterze. Teoretycznie praca opiera się na teorii reprodukcji społecznej Paula Willisa i kapitału kulturowego Pierre’a Bourdieu. Na podstawie wyników badań autorka postuluje, że poza bezpośrednimi problemami w uczeniu się, dysleksja stanowi przede wszystkim problem o charakterze emocjonalnym w wyniku braku profesjonalnego wsparcia i zrozumienia potrzeb uczniów ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się i przedstawia szereg rekomendacji w celu ulepszenia

praktyki. Rozprawa zawiera 8 rozdziałów, wstęp i zakończenie, oraz obszerny materiał uzupełniający, w tym tablice, rysunki, bibliografię i aneks zawierający zestaw terminów, wyniki badań socjometrycznych, sondażowych i transkrypcje wywiadów. Dysertacja liczy 340 stron, z tego 250 głównego tekstu.

Pierwszy rozdział rozpoczyna się od historycznego opisu uwarunkowań prawnych szkolnictwa zawodowego w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem reform szkolnictwa, które wprowadzone zostały po 1989 roku, który autorka uznaje za „katalizator kryzysu w kształceniu zawodowym.” (s. 25) Po nim następują podrozdziały poświęcone doradztwu zawodowemu, planowaniu przyszłości i wyborowi szkoły ponadgimnazjalnej/ponadpodstawowej. Te dosyć obszerne opisy służąć mają według autorki zrozumieniu społecznych, ekonomicznych, psychologicznych i gospodarczo-politycznych uwarunkowań aspiracji zawodowych i edukacyjnych młodzieży określone przez nią jako „kontekst wyznaczony bokami trójkąta: kształcenie zawodowe, doradztwo i specyfika dysleksji..., w który wpisane są szkolne doświadczenia uczniów z trudnościami w uczeniu się.” (s. 69)

Drugi rozdział poświęcony jest określeniu teoretycznej ramy badawczej, która opiera się na teorii reprodukcji społecznej Paula Willisa i kapitału kulturowego Pierre’a Bourdieu. Autorka uwzględnia rolę płci w reprodukcji kapitału społecznego, szczególnie kategorię męskości i jej kryzysu. W rozdziale trzecim przedstawia dysleksję jako kategorię diagnostyczną, jak również badawczą, i przedstawia dane dotyczące skali zjawiska w Polsce. Zwraca ona uwagę na niewystarczający poziom wiedzy wśród pedagogów i nauczycieli na temat dysleksji, sytuację, która „nie sprzyja zmianom, które powinny dokonać się w zakresie wykorzystywanych przez nauczyciela metod i form pracy.” (s. 94) Wskazuje też na brak „jasnych procedur pokazujących, jak uczeń może bronić swoich praw w sytuacji ich naruszenia”. (s. 95)

W części metodologicznej autorka definiuje cele badań, w których chce „opisać szkolną sytuację uczniów z dysleksją w technikum z uwzględnieniem efektów uczenia się (osiągnięcia szkolne w przedmiotach ogólnych i zawodowych oraz pozycja uczniów w zespole klasowym i samoocena); wyjaśnić źródła sukcesów i niepowodzeń tkwiące w systemie kształcenia zawodowego oraz poza nim, ze szczególnym uwzględnieniem kapitału kulturowego rodziny.” (s. 143) Autorka wybrała metodę studium przypadku (*case study*) i opisuje poszczególne techniki gromadzenia danych (obserwacje, wywiady narracyjne, badania sondażowe, wywiad grupowy, analiza dokumentacji i materiałów archiwalnych).

Rozdział piąty rozpoczyna część dysertacji poświęconą badaniom empirycznym. Znajdujemy w nim opis środowiska, w którym doktorantka prowadziła badania – „technikum w mieście powyżej 500 tys. mieszkańców,”(s. 162) charakterystykę jego uczniów i nauczycieli, jak również pierwsze dane dotyczące czterech wybranych uczniów z dysleksją, którzy wzięli udział w badaniach. Wyniki samych badań przedstawione są w trzech rozdziałach, które sytuują doświadczenia czterech wybranych uczniów w różnych obszarach problemowych. Rozdział szósty skupia się na indywidualnym potencjale uczniów z dysleksją w kontekście ich osiągnięć szkolnych i społecznych. Rozdział siódmy analizuje wyniki badań pod kątem wpływu i postawy nauczycieli na doświadczenia edukacyjne i społeczne wybranych uczniów z dysleksją. Rozdział ósmy poświęcony jest wpływowi środowiska rodzinnego.

W konkluzji autorka wraca do motywacji, które prowadziły do podjęcia badań, przede wszystkim zainteresowanie, „w jakim stopniu dysleksja może stanowić przeszkodę w kształceniu ucznia ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się.” (s. 245) Pokazuje ona, jak perspektywa teoretyczna reprodukcji społecznej i kapitału kulturowego w odniesieniu do kształcących się w technikum zawodowym zdominowanym przez płęć męską uczniów z dysleksją, przyczyniła się do zrozumienia i odpowiedzi na postawione przez nią pytanie badawcze.

Rozprawa doktorska mgr Beaty Telatyńskiej stanowi wkład w pedagogikę w obszarze zrozumienie warunków i potrzeb młodzieży ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się, ze szczególnym uwzględnieniem uczniów techników zawodowych w Polsce. Badania empiryczne i ich analiza są poprawne, a ujęcie teoretyczne właściwie dobrane. Rozprawa ma przejrzystą strukturę, a jej tytuł, jak również tytuły poszczególnych rozdziałów, odzwierciedlają zawartą w nich treść. Praca napisana jest klarownym językiem i nie zawiera istotnych uchybień formalnych.

Kilka uwag krytycznych:

1. Biorąc pod uwagę, że studia doktoranckie autorki miały miejsce w ramach EDiTE - prestiżowego międzynarodowego projektu europejskiego kształcenia doktorantów, który prowadzony był w języku angielskim i zawierał wiele okazji do nawiązanie współpracy międzynarodowej i dotarcia do najnowszych światowych badań, dysertacja ogranicza się do kontekstu i dorobku polskiego. Bibliografia zawiera zaskakująco mało źródeł anglojęzycznych i nie opiera się na wynikach badań podejmowanych w innych kontekstach geopolitycznych i najnowszej literaturze na temat który praca podejmuje. Poza formalną zmianą o uczestniczeniu w programie EDiTE, nie ma w dysertacji większego śladu jego wpływu na przeprowadzone badania. Na marginesie – jest to pierwsza praca, którą mam okazję recenzować, w której nie znajduję podziękowania dla promotorki, jak również instytucji i osób, które przyczyniły się do jej powstania.
2. Uważam, że pierwszy rozdział jest za obszerny i nie w pełni związany z tematem. Jeżeli autorka będzie planowała publikację związane z dysertacją, rekomendowałabym skupić się na wynikach badań empirycznych, pokazaniu na przykładzie konkretnych respondentów doświadczeń edukacyjnych młodzieży w technikum i postawienia ich na pierwszy plan. W obecnym kształcie badania empiryczne i ich wyniki są jakby „ukryte” w pracy, która według mnie nadmiernie skupia się na omawianiu formalnych przepisów i

ogólnej sytuacji w szkolnictwie, kosztem wyeksponowania głosów i doświadczeń samych uczniów i ich analizy pod kątem wybranych koncepcji teoretycznych.

3. Jeżeli chodzi o teoretyczne założenia, to są one jak najbardziej trafne. Jednak uważam, że ze względu na to, że wyniki badań wskazują na kluczową rolę społeczno-kulturowych wymiarów klasy, płci i niepełnosprawności w kształtowaniu doświadczenia edukacyjnego dzieci i młodzieży z dysleksją, z którymi autorka prowadziła badania, to literatura z zakresu *intersectional* i *critical disability studies*, byłaby bardzo pomocna.

Konkluzja

W świetle wszystkich wyżej przedstawionych opinii i ocen stwierdzam, że recenzowana rozprawa magister Beaty Telatyńskiej pt.: *Możliwości i przeszkody w kształceniu zawodowym osób ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się. Uczeń z dysleksją w technikum*, przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Marii Czerepaniak-Walczak, spełnia ustawowe wymagania stawiane pracy doktorskiej (zarówno pod względem merytorycznym, jak i formalnym). Wnioskuje zatem o dopuszczenie mgr Beaty Telatyńskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego i do publicznej obrony.

